EVA TEMA #17
FORSKNING OG NY VIDEN OM DAGTILBUD

DANMARKS
EVALUERINGSINSTITUT

LEG FOR BØRN

DIN INDGANG TIL FORSKNING OM DAGTILBUD FOR BØRN

LEGEFORSKNING
Derfor er leg livsvigtigt for børn

GUIDE
7 trin til at styrke børnenes leg i jeres dagtilbud

BØRNEHUSENE KOKKEDAL
"Vi er blevet bedre til at give børnene flere legeerfaringer"

REPLIK

Leg og rent drikkevand

EVA TEMA – Nr. 17
LEG FOR BØRN

© Danmarks
Evalueringsinstitut 2019

Eftertryk med
kildeangivelse er tilladt

Redaktion
Dina Celia Madsen (ansvh.)
Anne Breinhold Olsen
Trine Beckett
Laura Detlefsen
Line Buer Bjerre

Design
BGRAPHIC

Fotos
Kamilla Bryndum
Mette Bendixsen

Illustrationer
Noun Project

Tryk
Rosendahls

ISBN
TRYKT 978-87-7182-289-2
WEB 978-87-7182-289-2

ISSN
TRYKT 2596-5353
WEB 2596-5352

Leg er en menneskeret for børn. Ifølge FN's Børnekonvention har børn ret til at lege. Ligesom de har ret til omsorg og rent drikkevand. Og siden sommeren 2018 har leg også været skrevet ind i dagtilbudsloven som en del af det fælles pædagogiske grundlag.

Det er der en vigtig grund til. For leg er nemlig en helt grundlæggende del af børns virke – af deres måde at være i verden og at udvikle erfaringer på. Gennem legen udvikler børn helt naturligt deres fantasi, virkelyst, sprog og sociale kompetencer. Gennem legen danner de deres forståelse af, hvem de selv er – alene og i fællesskabet.

At legen har en så afgørende betydning for børn, stiller krav til os som voksne. Og ikke mindst til dem af os, der hver dag arbejder med børns læring, udvikling, trivsel og dannelse i dagtilbud.

Som pædagogisk personale må man kunne analysere og forstå legen. Man må have en faglig tilgang til at se, hvilke byggeklodser den består af, og hvilke strategier der skal til for at blive en del af den, så man kan hjælpe med at sikre, at alle børn indgår i legefællesskaber. For det er ikke lige let for alle børn at gennemskue, hvordan de gør det. Jo bedre man som pædagogisk personale forstår legen, jo bedre kan man bidrage til den, udvikle og udvide den – uden at risikere at ødelægge den.

I Danmark har vi tradition for at værdsætte legen. Særligt børns selvorganiserede frie leg. Det ligger i vores skandinaviske børnesyn. Men vi kan blive bedre. Det kræver især tre ting:

1. At vi anerkender legen, taler om, hvad legen betyder, internt i personalegruppen og over for forældrene, og at vi prioriterer leg i den måde, vi organiserer hverdagen på.

2. At vi udvikler vores legefaglighed. Kender legens byggesten, ved, hvad den kræver, og hvad der er god leg – også fra et børneperspektiv, så vi kan bidrage til at få alle med.

3. At vi styrker vores egne legekompetencer, så vi kan lege med, uden at forstyrre. Det gør vi ved at forholde os nysgerrige og gå på opdagelse i, hvordan børnene oplever legen, og hvad de tillægger værdi, når de leger. Og det gør vi ved selv at deltage og indtage forskellige positioner i legen – gå foran, ved siden af og bagved.

Vi må lige som børnene lege os frem. Kaste os ud i det og øve os, så vi bliver bedre til at skabe rammer, der bedst muligt understøtter den leg, der er livsvigtig for børn.

Dina Celia Madsen
Konstitueret chef for dagtilbud
Danmarks Evalueringsinstitut

DIN INDGANG TIL FORSKNING OM DAGTILBUD FOR BØRN

KVALITETSVURDERET FORSKNING I DAGTILBUD

Forskningsdatabasen NB-ECEC.org, der står for Nordic Base of Early Childhood Education and Care, samler hvert år kvalitetsvurderet forskning i dagtilbud fra Danmark, Norge og Sverige. EVA TEMA-hæfter tager afsæt i forskning fra forskningsdatabasen, samt i anden viden og undersøgelser om dagtilbud. Artikler, der er baseret på forskning fra forskningsdatabasen, er markeret med et stempel.

INDHOLD

INDBLIK 4

Du må gerne være med!

Legen har en værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af et dagtilbud, står der i den styrkede pædagogiske læreplan. Men hvorfor er leg så vigtig for børn? Og hvordan kan I som pædagogisk personale bedst hjælpe legen på vej?

GUIDE 10

Forskerens 7 bedste råd til at styrke børnenes leg

Boost jeres legemiljøer med de bedste råd fra legeforskeren.

CASE 12

"Vi er blevet meget bedre til at stimulere børnenes leg"

I Børnehusene Kokkedal arbejder det pædagogiske personale med metoden "Fælles legemanuskripter", som styrker børnenes legekompetencer. Manuskripterne bruger de voksne til selv at blive bedre legere, så de kan guide børnene i legerelationerne.

DIALOGKORT 15

Sæt gang i jeres faglige drøftelser

Brug dialogkortet i jeres faglige drøftelser af, hvordan I kan understøtte børnenes leg i jeres daglige pædagogiske arbejde.

INDBLIK

Du må gerne være med!

Legen har en værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af et dagtilbud, står der i den styrkede pædagogiske læreplan. Men hvorfor er leg så vigtig for børn? Og hvordan kan I som pædagogisk personale bedst hjælpe legen på vej?

> “Det er gennem legen, at barnet får kontakt til og udtrykker sine tanker og følelser. Og gennem legen, at det udvikler sin fantasi, sociale kompetencer og identitet”
>
> **Berit Bae**
> Norsk forsker og professor
> ved Høgskolen i Oslo

Af Trine Beckett

“Børn leger for at være i live. Når de ikke leger, bliver de deprimerede. Det modsatte af leg er depression. Dét er vigtigt for pædagoger at forstå og være nysgerrige på. Mere end at fokusere på at legitimere, hvad legen fører til.”

Den norske professor Berit Bae har igennem mange år forsket i børns leg, anerkendelse i relationen mellem pædagogisk personale og børn og senest i sammenhængen mellem leg, læring og politik. Hun kan ikke understrege nok, hvorfor man i dagtilbuddet og i samfundet generelt skal have blik for legens betydning.

“Børn tager legen i brug i alle situationer. Ikke bare i dem, de voksne definerer som leg. Når de er på tur, når de er i bad, når de spiser… Leg er livsvigtig for børn. Det er en grundlæggende del af deres måde at være til stede i verden på. Man kan ikke anerkende børn uden også at anerkende børns leg,” konstaterer Berit Bae.

Leg er en grundlæggende rettighed

I 2018 blev leg skrevet frem i den styrkede pædagogiske læreplan som en del af det fælles pædagogiske grundlag. Helt konkret lyder formuleringen, at leg “har en værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af et dagtilbud”, og at “børns spontane og selvorganiserede leg skal (…) anerkendes og respekteres og gives betydelig plads i hverdagen i dagtilbuddene.”

Berit Bae ser det som en vigtig tilkendegivelse, at legen, ikke mindst børns selvorganiserede leg, har fået en fremtrædende plads i det danske lovgrundlag. Hun hæfter sig ved, at formuleringerne i den styrkede pædagogiske læreplan lægger sig tæt op ad FN’s Børnekonvention, som netop etablerer leg som en grundlæggende rettighed for børn. På linje med ytringsfrihed og retten til rent drikkevand.

“Den danske regering har lagt sig tæt op ad FN’s Børnekonvention. Det er meget positivt, for det forpligter myndigheder på *alle* niveauer til at have respekt for børns måde at gå til verden på. I hele styringskæden, hele vejen gennem systemet og i det enkelte dagtilbud,” siger Berit Bae.

Legen er barnets første sprog

Men hvad er det egentlig, der gør, at legen er så vigtig for børn? Berit Bae henviser til forskning af A-L Schibbye og E. Løvlie, som omtaler legen som barnets ‘første sprog’.

“Det handler om, at det er gennem legen, at barnet får kontakt til og udtrykker sine tanker og følelser. Og gennem legen, at det udvikler sin fantasi, sociale kompetencer og identitet,” siger Berit Bae.

Anden forskning beskriver legen som en aktivitet, hvor børn helt på deres egne præmisser, i overensstemmelse med deres egne spontane behov og interesser, øver sig i at forholde sig søgende, udforskende og skabende til deres omgivelser. I legen skaber de en forestillingsverden og et alternativ til den aktuelle virkelighed, hvilket udvikler deres fantasi; de forhandler roller og deltagelsesmuligheder, hvilket udvikler deres sociale kompetencer; de kommunikerer med og uden sprog, og de øver sig på at håndtere konflikter og i at gå ud og ind ad fællesskaber. →

Forskel på børns og voksnes perspektiver på leg

Legen er altså med til at danne børn socialt og personligt som individer, der kan tage del i verden og samfundet. Og der er således vigtige årsager til, at børn leger. Men, understreger Berit Bae, børn har ikke noget bestemt formål med deres leg. Andet end legen i sig selv. Hvorimod voksne typisk ser på leg på en anden måde.

"Børn leger for at lege. Der ligger ikke noget udenfor. De leger for at være i situationen, i processen. Voksne begynder hurtigt at tænke på, hvad en leg kan være godt for. Hvad kommer der ud af det? Det bliver let til noget meget formålsbestemt," siger hun og pointerer, at det som pædagogisk personale er afgørende at være opmærksom på børns perspektiver på leg. Et alt for formålsbestemt blik på legen kan ifølge Berit Bae have flere utilsigtede konsekvenser:

"Det kan betyde konflikter mellem pædagoger og børn. Og det kan betyde, at børnene får en ringere livskvalitet. Fordi de ikke får den adgang til deltagelse og indflydelse på eget liv, som de har brug for. Og som de også har ret til ifølge FN's Børnekonvention," konstaterer Berit Bae.

> "Mange børn spørger direkte 'Må jeg være med?' Men i stedet skal de øve sig i at observere legen for selv at finde en rolle, så de eksempelvis kan spørge 'Må jeg være faren?'"
>
> **Ditte Winther-Lindqvist**
> Lektor i udviklingspsykologi
> ved Danmarks Pædagogiske Universitet

Leg opstår hele tiden

I dagtilbuddet finder legen sted i forskellige situationer. Helt overordnet kan man skelne mellem voksenstyret leg, selvorganiseret leg og leg, der opstår i rutinesituationer. I den voksenstyrede leg sætter det pædagogiske personale en ramme for legen, som fx at synge til samling, male i værkstedet eller lege med bogstaver. Ofte har den voksenstyrede leg et formål. I børns selvorganiserede leg eller "fri leg", som den ofte kaldes, er legen formålet i sig selv. Rutinesituationer kan danne afsæt for leg, fx når børn plasker med vand, mens de vasker hænder, eller danser, mens de dækker bord.

I praksis vil de forskellige legesituationer ofte overlappe. Den voksenstyrede samling kan give rum for børns selvorganiserede leg, når to børn pludselig beslutter sig for at stå på et ben og synge. Og børns selvorganiserede leg kan blive udvidet og udviklet af voksenstyring, når en pædagog hjælper et barn ind i legen eller udvikler en leg, der er gået i stå.

Hvordan kan I understøtte legen?

Som pædagogisk personale har I mulighed for at understøtte og udvikle legen på flere måder. I kan komme med nye idéer til at bruge et legemateriale eller indføre et nyt, som et tæppe til

TIDSLINJE: 10 vigtige nedslag i historien om legens betydning gennem 450 år

Udarbejdet i samarbejde med Søs Bayer, forsker ved NO!SE og RUC

1560

Pieter Bruegel maler billedet "Børnelege" af en landsby i leg. Man kan identificere op mod 80 forskellige lege, men både blandt voksne og børn, så titlen er lidt misvisende. Det er symptomatisk, at man ikke kan skelne børn fra voksne (de leger sammen allesammen). Barndommen opstår efterfølgende som en særskilt periode.

1762

I opdragelsesroman 'Emilie' formulerer Jean-Jacques Rousseau sit syn på pædagogik, barndom og børn, hvis naturlighed og bevægelsesfrihed han mente, man ikke burde hæmme. Rousseau fremhæver legen som en naturlig virksomhed af egen værdi.

1840

Friedrich Fröbel grundlægger den første 'Kindergarten' i Tyskland. Fröbels pædagogik bygger på, at legen er børns naturlige udtryksmiddel, og at børn vokser gennem leg, så legen skal beskyttes og stimuleres gennem særlige materialer – 'legegaver' – som er konstrueret med en pædagogisk hensigt. Omkring 1900-tallet kom den første Fröbel-børnehave til Danmark.

1876

Den første legeplads anlægges i Ørstedsparken i København. Nogenlunde samtidig åbner Søren Sørensen sin 'legeskole' – et sted, hvor børn kan lære at være og lege sammen, inden de skal i skole. Det er dog særligt for borgerskabets børn.

1900

Sigmund Freud grundlægger psykoanalysen, der interesserer sig for drømme, barndomserindringer og børns udvikling. Freud betragter legen "som Kongevejen til barnets indre", og hans datter Anna Freud udvikler lege-terapien. Leg ses mere og mere kun som et element i børns udvikling.

at bygge hulen med, eller I kan rette opmærksomheden mod noget bestemt – "Hvad sker der, hvis I prøver at dykke dybere ned i sandet?" I kan styrke det sociale samspil ved at hjælpe til at løse eller forebygge konflikter eller beskytte legen mod opløsning ved at give den et skud energi og minimere barrierer – fx flytte charterrejselegen væk fra cykelbanen, så den ikke bliver forstyrret.

Hjælp børn med legestrategier

Selv om leg er en grundlæggende del af børns liv, er det ikke alle børn, der har lige let ved komme ind i legefællesskabet. Og her ligger der en vigtig opgave for jer som pædagogisk personale, der ifølge den styrkede pædagogiske læreplan har ansvar for, at alle børn trives i legen. I kan hjælpe et barn ind i legen gennem forskellige legestrategier og ved at lære børnene selv at mestre dem, forklarer Ditte Winther-Lindqvist, der forsker i leg på Danmarks Pædagogiske Universitet.

"Mange børn spørger direkte 'Må jeg være med?' Men i stedet skal de øve sig i at observere legen for selv at finde en rolle, så de eksempelvis kan spørge 'Må jeg være faren?' eller Skulle jeg ikke lave is til jer?' I det sidste eksempel handler de sig ind i legen og udfylder en funktion," siger Ditte Winther-Lindqvist.

Som pædagogisk personale kan I gå foran ved at finde en rolle til barnet, fx "så var du bageren"; at gøre barnet attraktivt ved selv at lege med barnet, så de andre børn har lyst til at være med, eller ved at tilbyde barnet legemateriale, der kan udvikle legeuniverset. Som når madvognen bliver til en stewardessevogn, der serverer juice for familien i flyvemaskinen på vej til Gran Canaria.

Kend de forskellige typer af leg

Leg kan opdeles i typer ud fra forskellige perspektiver, fx:

Et legeudviklingsperspektiv:
opdeler legen i typer som imitationsleg, rolleleg og regelleg, der knytter an til forskellige faser i barnets udvikling.

Et stemningsperspektiv:
opdeler legen efter, hvilken stemning der præger legen – fx højspændt, euforisk, hengiven, opspændt.

Et socialt perspektiv:
leg sorteres efter graden af social interaktion, fx aleneleg, parallelleg, den forbundne leg og den kooperative leg.

Et indholdsperspektiv:
opdelingen knytter an til legens indhold og legemateriale – fx kulturel leg, hvor der leges med Beyblades, eller konstruktionsleg, hvor magneter er legematerialet.

Et kendetegnsperspektiv:
anvendes ofte i praksis i dagtilbud og skelner fx mellem turtagningsleg, sanseleg, vild leg, tumleleg eller stille leg.

Kilde: *Kort om social udvikling*, udgives for Børne- og Socialministeriet af Danmarks Evalueringsinstitut (udkommer i løbet af 2019)

→

1938

Johan Huizinga udsender det kulturhistoriske værk *Homo Ludens* ('Det legende menneske'). Her ses legen ikke som et element i børns udvikling, men som en del af kulturen. Hvis legen som frivillig, unyttig og ikke materiel aktivitet ophører, ophører kulturen også.

1958

LEGO-klodsen, som vi kender i dag, lanceres på markedet. Herefter følger en sand eksplosion af fabrikeret legetøj. Mens et barn i 1950'erne i snit havde 6 stykker legetøj, har et barn i dag over 600.

1970

Legen ses primært som en drivkraft i børns udvikling, men i stigende grad også som udtryk for en særlig 'børnekultur', som børnene skaber indbyrdes og uden voksne – i leg og andre aktiviteter. Denne kultur indeholder antiautoritære elementer og en bearbejdelse af tabuer.

1989

FN's Børnekonvention vedtages af FN's medlemslande. Børnekonventionen fastslår bl.a., at børn har ret til et liv med lege og aktiviteter, som de selv har medindflydelse på. Leg er en aktivitet, der indeholder en stor grad af med- og selvbestemmelse.

2018

Den styrkede pædagogiske læreplan træder i kraft med et styrket fokus på værdien af børns leg. Den kan ses som en modvægt til den første læreplan fra 2004, der havde hovedfokus på børns læring. Læreplanen fra 2018 fremhæver både legens værdi i sig selv og den læringsmæssige værdi af leg.

Konflikter er o.k.
Ditte Winther-Lindqvist understreger, at det dog ikke nødvendigvis altid er dårligt at opleve at være uden for en leg. Så længe det ikke er systematisk.

"I dagtilbuddet er konflikter o.k. De er indimellem en del af legen og kan ligefrem være udviklende. Men det er selvfølgelig ikke i orden at have en eksklusionskultur, hvor nogle systematisk er ekskluderet. Her må pædagogerne have det konkrete skøn," siger Ditte Winther-Lindqvist og pointerer, at der i de forskellige dagtilbud vil gælde forskellige normer for, om man må sige nej til en, der spørger, om vedkommende må være med. Personligt mener hun, at et nej kan være helt i orden.

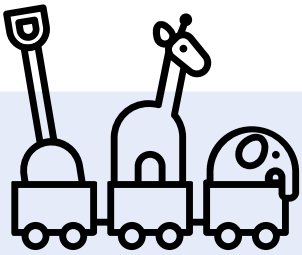
"En god leg er et komplekst samspil mellem et antal børn. Og en ekstra person kan være forstyrrende. Derfor må man godt sige nej til, at nogen vil være med, hvis der er en begrundelse i legen," siger Ditte Winther-Lindqvist.

Bidrag til legen uden at ødelægge den
Men hvornår skal I så gå ind i legen, og hvornår skal I lade børnene lege i fred? Det er der ingen enkle svar på, og tværtimod er det en daglig balance, som det kræver viden og faglighed at ramme.

"Voksne skal passe på, at de ikke tror, de skal være med i legen. Store studier viser, at der skal være en balance mellem børns spontant organiserede aktiviteter med andre børn, og den tid, de er sammen med voksne omkring aktiviteter. Det vigtige er at notere sig, at nogle børn behøver meget hjælp for at blive gode til at lege, mens andre børn nyder børnefællesskabet om legen og mestrer det fuldstændig," siger Ditte Winther-Lindqvist og fortsætter: "Voksne skal blive gode til at bidrage til legen på legens præmisser. Det kræver analytisk kompetence. De skal kunne analysere legen for at understøtte den. Og det kræver, at de har kendskab til legens forskellige typer, stemninger og børnegruppens unikke sammensætning."

> "Leg skal ikke være reserveret til den unge medhjælper på stuen. Ideelt set burde legen være en grundlæggende del af den pædagogiske tilgang, og alle pædagoger burde være gode til at lege."
>
> **Ditte Winther-Lindqvist**
> Lektor i udviklingspsykologi
> ved Danmarks Pædagogiske Universitet

Fra højspændt leg til forbunden leg
Den konkrete analyse af legen kan ske ud fra forskellige perspektiver, der hver især giver mulighed for at skelne mellem forskellige typer af leg. Set i et såkaldt kendetegnsperspektiv kan legen sorteres i typer som vild leg, stille leg eller sanseleg. Ud fra et socialt perspektiv, hvor man vurderer legen ud fra graden af social interaktion, kan man skelne mellem legetyper som aleneleg, parallelleg og forbunden leg. Og ud fra et stemningsperspektiv kan man beskrive legen som fx højspændt, koncentreret eller opstemt.

Leg handler om processen, mere end resultatet

Leg karakteriseres ved at være en umiddelbar, spontan og frivillig aktivitet. Til forskel fra andre aktiviteter i barndommen kan legen ikke bestemmes og reguleres udefra. Det er barnet og kun barnet, den legende, der råder over legen, dens indhold og form. Selv om børn både kan have mål med deres leg og lære af den, er målopnåelse og læring ikke det primære i legen ud fra et børneperspektiv. Leg handler om processen, mere end resultatet.

Kilde: *Barndomspædagogik i dagtilbud*, red. Daniela Cecchin, Akademisk Forlag (2019) og *Kort om social udvikling*, udgives for Børne- og Socialministeriet af Danmarks Evalueringsinstitut (udkommer i løbet af 2019)

Ikke meget prestige i gryntelyde

Men hvor gode er vi egentlig til at have blik for legen i danske dagtilbud? Generelt er vi ret gode, vurderer Ditte Winther-Lindqvist, fordi børns leg er i tråd med værdierne i det skandinaviske børnesyn. Men der er plads til forbedring, og det handler især om, at det pædagogiske personale selv kaster sig ind i legen, mener forskeren, der i den forbindelse særligt ser to udfordringer:

"For det første ligger der et stort kontroltab i at lege. Til voksenopgaven knytter sig et ansvar for at holde styr på tropperne, tjekke tiden, huske, hvornår det er frokost. Det er den største killer for at tage del i legen, at voksne skal være til stede på begge måder."

"For det andet er der nogle voksne, der ikke er så vilde med at lege. De kan måske godt finde ud af det, når de er alene med børnene. Men de bliver forlegne, når deres kolleger eller forældre ser, at de ligger på gulvet og siger gryntelyde. Det kan godt være, at forældrene synes, det er cool, men pædagogerne selv oplever ikke, at der er meget prestige i det."

Alle pædagoger burde være gode til at lege

Ditte Winther-Lindqvist anbefaler, at man i dagtilbuddet prioriterer at sætte legen på dagsordenen – i sin organisering og strukturelle tilrettelæggelse, så der er plads til, at både børn og voksne kan lade sig rive med; i sin kommunikation til forældrene og i ansættelsessammenhænge.

"Legekompetencer har ikke været det, der var i højsædet for den kompetente pædagog. Men leg skal ikke være reserveret til den unge medhjælper på legepladsen. Ideelt set burde legen være en grundlæggende del af den pædagogiske tilgang, og alle pædagoger burde være gode til selv at lege."

Berit Bae er enig og slutter af: "Der bør være mere fokus på legekompetencer både i ansættelsen og i uddannelsen af pædagoger. For legen er en så vigtig dannelsesproces. Det er her, børn udvikler alt det, som kommer dem til gode som individer, og som kan komme os til gode som samfund."

Det siger den styrkede pædagogiske læreplan om leg

"Legen har en værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af et dagtilbud. Legen er også grundlæggende for børns sociale og personlige læring og udvikling, og legen fremmer blandt andet fantasi, virkelyst, sprog, nysgerrighed, sociale kompetencer, selvværd og identitet. Nogle gange skal legen støttes, guides og rammesættes, for at alle børn kan være med, og for at legen udvikler sig positivt for alle børn." (Forarbejder til dagtilbudslovens § 8, stk. 2,)

Kilde: *Den styrkede pædagogiske læreplan, rammer og indhold*, udgivet for Børne- og Socialministeriet af Danmarks Evalueringsinstitut (2018)

Ditte Winther-Lindqvist er lektor i udviklingspsykologi ved Danmarks Pædagogiske Universitet og leder af forskningsprogrammet 'Småbørnsliv i dagtilbud'. Hun forsker i børns leg i dagtilbud, legens betydning for børns udvikling, og hvordan voksne kan understøtte børns leg og legemiljøer, herunder den fysiske indretning af rum og interiør.

Berit Bae er norsk professor med en doktorgrad i relationer mellem børn og voksne i dagtilbuddet. Mest kendt er hun for sin forskning i, hvordan anerkendelse kan forstås og komme til udtryk i relationen mellem børn og pædagogisk personale. De senere år har hun fokuseret på børns ret til at deltage og blive hørt.

DIN INDGANG TIL FORSKNING OM DAGTILBUD FOR BØRN

Læs mere om børn og leg

Winther-Lindqvist, D. (2017) *The Role of Play in Danish Child Care i Nordic Social Pedagogical Approach to Early Years* Springer.

Winther-Lindqvist, D. (2019) *Playing Games with Rules in Early Child Care and beyond*, i The Cambridge Handbook of Play : Developmental and Disciplinary Perspectives, 2018.

Bae, B. (2018): *Politikk, lek og læring*: Barnhageliv fra mange kanter, Fakbokforlaget.

Du kan også finde studier om børn og leg i forskningsdatabasen nb.ecec.org, som rummer kvalitetsvurderet skandinavisk forskning på dagtilbudsområdet. Herunder følgende studier:

Johansson, E. og Samuelsson, I.P. (2007) *Att lära är nästan som att leka: lek och lärande i förskola och skola.*

Kleppe, R., Melhuish, E., & Sandseter, E. B. H. (2017) *Identifying and characterizing risky play in the age one-to-three years.*

GUIDE

7 gode råd til at skabe bedre legerelationer

Guiden er udarbejdet i samarbejdet med legeforsker Ditte Winther-Lindqvist

1

Øremærk tid til leg, og beskyt den mod afbrydelser

Legen skal tilgodeses og beskyttes i de daglige strukturer og organisering. Overvej om og i hvilken grad legen spiller en sekundær rolle i forhold de planlagte aktiviteter og hverdagsrutinerne. Kan vi fx også bruge den velnormerede formiddags-tid til legen? Og kan man fx komme senere ind til frugt, hvis man har en god leg?

2

Lav arbejdsdeling, så nogle af de voksne kan deltage fordybet i legende samspil med børnene

Det er vigtigt, at I organiserer jer på en måde, så der reelt er tid til, at I kan lege uforstyrret med børnene. Det kan være nødvendigt med en ret konkret arbejdsfordeling, så nogle voksnes tid er reserveret til at indgå i legende samspil med børnene, mens andre har til opgave at løse de mere akutte situationer, der opstår – skift af tøj, trøst af børn, besvare opkald osv.

3

Vær opmærksom på, om børnene leger varieret, fantasifuldt og fordybet

Vær opmærksom på, hvilke former for lege børnene leger, og om der er plads til de fysiske lege, de længerevarende fælles fantasilege og regellegene. Hvis børnene fx ikke leger fantasilege med varieret tematik i børnehavealderen, kan det være udtryk for, at de savner inspiration fra de voksne. Er der behov for, at I som voksne også træder ind i legen og af og til guider børnene, så I udvider deres legerepertoire?

4

Tænk over, hvornår og hvordan I selv kan komme i legestemning

Som voksen kan det svært at hengive sig til legen og tage del i børnenes leg, selvom børn elsker, når det sker. Voksne, der aktivt leger med børnene og udstråler, at vores leg er vigtig, er med til at give legen værdi. Så vær opmærksom på, hvad der skal til, for at I selv kommer i legestemning, og øv jer i at lege og træne jeres egen fantasi og legekompetencer sammen med børnene.

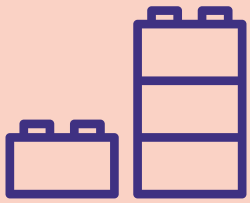
5

Leg selv med de børn, som står uden for eller på kanten af børnefællesskabet

Nogle børn falder nemt ind i legen, mens andre har sværere ved at knække koden og fx komme ind i andres leg eller selv sætte lege i gang og holde legen kørende. Derfor har nogle børn brug for mere hjælp til at komme i gang med at lege end andre. Ved selv at lege med barnet og finde på forskellige slags lege med barnet, hvor barnet spiller en rolle, giver du barnet flere legeerfaringer, som barnet kan trække på i sin egen leg med andre. Samtidig gør du barnet synlig som legekammerat over for de andre børn.

6

Drag omsorg for legemiljøet ved at sikre spændende ting at lege med, ude som inde

Det fysiske miljø er i høj grad med til at stimulere de spændende lege. Giv jeres legemiljøer ude og inde et eftersyn: Hvilke lege lægger køkkenkrogen op til, er der de rette og spændende remedier, er der ryddeligt og indbydende? Det samme gælder udendørs: Er der forskellige materialer, der taler til børnenes fantasi, og som børnene kan bruge på forskellige måder?

7

Giv (også) plads til de vilde, farlige og pjattede lege

Hvad kan jeg? Hvad tør jeg? I den risikofyldte leg får børn mulighed for at mærke deres egne grænser, og derfor tiltrækkes børn tit af de vilde og/eller pjattede lege. Spænding er tit et omdrejningspunkt for børnenes lyst til at lege, og det er vigtigt, at der også er lege, der møder børnenes spændingsbehov. Tal om, om der er plads til alle slags lege hos jer, også de fjollede og risikoprægede. Og hvor ligger jeres egne barrierer i forhold til at give slip og lade jer rive med?

CASE

Fra grænseoverskridende til helt naturligt:

"Vi er blevet meget bedre til at stimulere børnenes leg"

I Børnehusene Kokkedal arbejder det pædagogiske personale med metoden "Fælles legemanuskripter", som styrker børnenes legekompetencer. Manuskripterne bruger de voksne til selv at blive bedre legere, så de kan guide børnene ind i bedre og flere legerelationer.

Fortalt til Anne Breinhold Olsen

Daglig leder i Børneengen, Tina Pedersen:

Hvordan arbejder I med legemanuskripter?
I dag har vi vel i alt 15-20 legemanuskripter, vi bruger som arbejdsredskaber. Typisk udvikler vi legemanuskripter, der tager udgangspunkt i noget, vi arbejder med i forvejen, fx bøger, vi læser. I Fredensborg Kommune er vi med i sprogprojektet "Sproggaven", så vi har lavet legemanuskripter til de bøger, vi læser i sprogprojektet. Vi har bl.a. en mekanikerleg, der udspringer af bogen "Mimbo Jimbo".

Vi sætter os ned med bogen, læser den godt igennem og taler sammen om, hvilke lege man kan lege ud fra den. En bog om Pippi Langstrømpe kan fx munde ud i en fødselsdagsleg, cirkusleg eller tingfingerleg. Karaktererne fra bogen er ikke altid med i legemanuskriptet, men fortællingen inspirerer til scener og roller i legen. Man kan lave legemanuskripter til både rollelege og til fantasilege, hvor vi skal booste børnenes fantasi med forskellige oplevelser og erfaringer.

Hvorfor er det nødvendigt med et legemanuskript?
Jeg kan fortælle en lille anekdote: Da jeg startede som leder her i børnehaven, stod mit kontor åbent, og herfra kunne jeg hver morgen

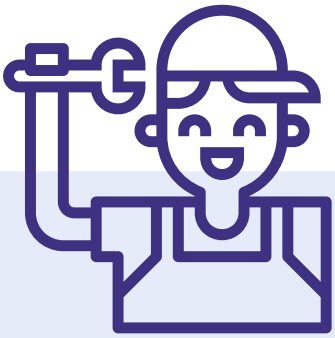
høre børnene ræse frem og tilbage på gangene. Det larmede, og børnene havde en fest. Jeg sagde tit til dem: "Gå nu ind og leg!", men det gik op for mig, at de faktisk ikke vidste, hvad de skulle. Det er så nemt at sige – gå ind og leg – men tit ved børnene ikke med hvad eller hvordan. Så begyndte jeg i stedet at tage en kasse frem med en masse dyr og lavede en zoo, hvor jeg i starten selv spillede de forskellige roller og var den eneste leger. Efterhånden kom børnene ind i legen og tog rollerne på sig, og som vi legede legen mere kontinuerligt, fik børnene med tiden selv kompetencerne til at lege den leg. Det er samme metode i legemanuskripterne.

Hvorfor skal voksne lære børn at lege?
For mange voksne, også for pædagoger, kan det være svært at lege. Det er ikke naturgivent, at vi ved, hvordan vi skal stimulere børnenes leg: For det første er det mange år siden, vi selv var børn, og legen har ikke fyldt så meget på vores uddannelse. Et legemanuskript hjælper os voksne med at give alle børn adgang til legefællesskaberne ved at give børnene andre redskaber end bare at opfordre dem til selv at gå hen og spørge, om de må være med – for så tit at blive afvist. Når vi i handling viser børnene, hvordan forskellige lege kan leges, giver vi de enkelte børn inspiration til og erfaring med, hvordan de kan lege og indgå i forskellige legefællesskaber.

Hvad skal der til, for at man kan lege med børnene på den måde?
Vi skal arbejde med os selv på en anden måde, fordi vi skal bruge os selv som redskab til at komme ind i hele det her legeunivers. Børnene elsker det, når vi aktivt deltager i legen, og vi stråler af, at vi bare synes, det er fedt, og at vores leg sammen er betydningsfuld. Det skal man turde. Også at åbne sig over for at lade kolleger eller forældrene se sig på den måde. Desuden er der jo hele det praktiske perspektiv, som man bliver nødt til at prøve at organisere sig ud af, så man ikke konstant bliver afbrudt. Hos os fordeler vi helt konkret rollerne, så én har til hovedopgave at lege, og den anden skal løse de mere praktiske ting.

Hvad bruger I især legemanuskripterne til?
Vi kan bruge metoden til at understøtte børnenes forskellige behov. Den er både god til børn, som mangler legekammerater: Fx hvis et barn sidder alene i sandkassen, kan jeg jo sætte mig ved siden af og sige: "Næh, du har jo lavet en sandkage, måske kan vi begynde at sælge den?" Og kalde på de andre: "Kom og køb". Så sætter vi barnet forrest i legen og spiller det måske mere attraktivt for de andre at lege med.

→

Hvad er "Fælles legemanuskripter"?

"Fælles legemanuskripter" er en pædagogisk metode til at skabe et fælles kulturelt fundament i børnegruppen og stimulere børns legekompetencer. Legemanuskriptet er en skabelon, som bruges i den pædagogiske planlægning, og som beskriver rammerne for en bestemt leg, man beslutter at arbejde med – fx værkstedleg, cirkusleg eller familieleg. Personalet noterer i skabelonen en række elementer i legen – fx rollerne, samlingspunkt for legen, scene, remedier, nøglereplikker, variationsmuligheder osv. Det er ikke et manus til et teaterstykke, som skal læres udenad, men et fælles afsæt, som formes i forskellige retninger, alt efter børnenes input og forudsætninger for at deltage i legen. Legemanuskripterne kan hænges op i legemiljøerne i institutionen – fx i et køkkenlegemiljø, hvor der kan være et fælles legemanuskript til en familieleg, evt. suppleret af en kasse med ekstra legeredskaber til legen.

Metoden er udviklet af Børnehusene Kokkedal med afsæt i legeforsker Ditte Winther-Lindqvists teori og forskning.

Uddrag af et legemanuskript til 'Mekanikerleg'

Roller	En eller flere mekanikere Ekspedient/Autohjælp Kunder
Skitse og samlingspunkt for legen	Når et køretøj går i stykker (bil, motorcykel, flyvemaskine), tager kunden hen til værkstedet eller ringer efter autohjælpen. Ekspedienten spørger, hvad der er galt, mekanikerne reparerer køretøjet og siger, når det er klart, kunden betaler til ekspedienten og får sit køretøj tilbage.
Forestillet scene	Et værksted og de steder, hvor transportmidlerne går i stykker, fx veje, marker, flyvepladser.
Nøglereplikker	Kunde: "Min bil er gået i stykker/siger en mærkelig lyd/er punkteret", "Kan I komme og hente bilen, den kan ikke køre?" Ekspedient: "Hvad er der galt med bilen?", "Hvor skal vi hente dig?", "Så er den færdig, det bliver xx kroner".
Remedier	Legetøjsbiler, motorcykler, traktorer mm. Værktøjskasse.

Kilde: Frit efter *Kom ind i legen! Fælles legemanuskripter som pædagogisk metode* af områdeleder Kristina Avenstrup og Sine Hudecek.

Gode råd fra Tina til andre ledere

1

Du skal som leder sætte legen på dagsordenen og kræve af dine medarbejdere, at de leger, og at det er cool at give sig hen til legen. Samtidig er det dit ansvar at få organiseret dagen, så der er rum til, at der kan blive leget: Fordel fx rollerne, så nogle tager de praktiske opgaver på sig, og andre kan hellige sig legen.

2

Det er vigtigt, at legen italesættes som noget grundlæggende værdifuldt i sig selv – og at det er lige så vigtigt at øve sig på at lege som at lære at binde sine sko. Det er i legen, børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse sker.

3

Vær skarp på, i hvor mange situationer metoden egentlig kan bruges – som jeg ser det faktisk hele dagen, også om eftermiddagen på legepladsen mellem 12 og 14, hvor der ikke er så mange voksne. Her er det fx godt at bruge metoden til at sætte legen i gang. Ydertiderne er desuden lige så værdifulde for børnene som de andre tidspunkter, og her er det ikke nok, at vi bare er gårdvagter.

Pædagog og legeambassadør, Græstedgård, Kamilla Frost:

Hvad har børnene fået ud af jeres arbejde med legemanuskripter?
Vi kan se, at der er kommet en stor gevinst ved, at vi voksne har fået det her redskab, som kan give børnene flere legeerfaringer. Børn er jo ikke bare født med fantasi, men det er vores opgave som voksne at give dem forskellige erfaringer og at lære dem at lege mange lege på forskellige måder. Der er opstået en masse nye legefællesskaber med vores hjælp, som børnene selv kan bygge videre på.

Legemanuskripterne kan bruges til at stimulere børnenes leg på mange forskellige måder med udgangspunkt i børnenes individuelle behov. Nogle børn har mange legeerfaringer, men har måske brug for lege, der styrker deres finmotorik, eller lege, der er rolige. Jeg synes, børnene er blevet gode til selv at finde på nu – de har fundet nogle fælles tredjer, hvor de kan mødes, og de er gode til at finde kompromiser.

Skal børnene ikke også bare have den fri leg?
Jo, børnene skal også have den selvorganiserede leg – men nogle formår bare ikke at lege af sig selv, de mangler måske fantasien, de gemmer sig eller lignende – og her er det godt med voksne, der er gode til at guide og give dem de grundlæggende legeerfaringer. Dét er formålet med "Fælles legemanuskripter".

Hvad har overrasket dig?
Da vi for nogle år siden begyndte at arbejde med de her legemanuskripter, var der mange pædagoger, der syntes, det var enormt kunstigt, og det var svært for dem at tage imod metoden. Mange sagde: "Jeg skal nok gøre det – men det føles virkelig pinligt". I starten var det grænseoverskridende, men så lagde vi op til, at man selv kunne lave sine egne legemanuskripter, og det rykkede. Da pædagogerne først kunne se, hvor meget det nyttede for børnene, hjalp det.

Hvad har pædagogerne fået ud af det?
Vi har fået blik på, *hvor* vigtig legen er – og vi har fået et håndgribeligt og ret nemt redskab, der kan bruges i mange situationer, og som gør det nemmere at lege med som voksen. Nu emmer det af, at vi er gode til at lege. Tankegangen bag de fælles legemanuskripter læner sig virkelig op ad den styrkede pædagogiske læreplan; både formuleringerne om legens betydning og værdi, men også tankerne om at følge børnenes perspektiv: Et fast punkt i de fælles legemanuskripter er at tage stilling til, hvordan vi vil give børnene mulighed for at præge legen gennem deres fantasifulde input. Efter at have arbejdet med legemanuskripterne så længe sidder replikker, variationsmuligheder osv. efterhånden på rygraden, og vi laver hurtigt og nemt nye legemanuskripter.

> "Børnene er blevet gode til selv at finde på – de har fundet nogle fælles tredjer, hvor de kan mødes"
>
> **Kamilla Frost**
> Pædagog, Græstedgård

DIALOG-KORT

EVA's dialogkort giver jer forslag til spørgsmål, I kan bruge som udgangspunkt for faglig refleksion og dialog. På personale-, leder- eller forældremødet eller i det hele taget dér, hvor der er brug for at spørge og tale sammen på en anden måde, end I plejer.

BØRN OG LEG

Som pædagogisk personale sætter I rammerne for børns leg i dagtilbuddet - gennem jeres normer, værdier og fysiske rammer.

- Hvordan prioriterer vi legen hos os? - I forhold til den måde, vi taler om legen på internt i personalegruppen, over for forældrene og i vores organisering af hverdagen?
- Hvad er vigtigt i legen for børnene i vores dagtilbud? På stuen, på legepladsen, på turen eller i rutinesituationer?
- Hvad er balancen mellem voksenstyrede aktiviteter og selvorganiseret leg? Hvordan har legen en plads i vores rutiner? Skal noget gøres anderledes?

Jo bedre I kan analysere legens forskellige typer og kvalitet, jo bedre kan I bidrage til legen og til at få alle med.

- Hvordan ser legene ud hos os lige nu? Har børnene længere lege, hvor de er fordybede? Eller har vi mange korte, afbrudte lege?
- Giv et eksempel på, hvornår det er lykkedes at udvide en leg. Hvad fungerede?
- Hvilke dilemmaer støder vi på, når vi skal hjælpe børn ind i legen? Hvordan hjælper vi børnene til at kende forskellige legestrategier?

Jeres egne legekompetencer betyder noget for, hvordan I kan understøtte børnenes leg.

- Hvilke positioner indtager vi i legen? Hvornår oplever børnene, at vi er med, uden at styre og forstyrre? Hvornår bliver vi selv opslugt af en leg?

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) gør uddannelse og dagtilbud bedre. Vi leverer viden, der bruges på alle niveauer – fra institutioner og skoler til kommuner og ministerier.

www.eva.dk

Få mere at vide om, hvordan du kan bruge forskning i udviklingen af jeres dagtilbud

EVA's temahæfter og øvrige artikler om, hvad forskningen siger om børn i dagtilbud, udkommer digitalt. Tilmeld dig vores nyhedsbrev på www.eva.dk og få kvalitetsvurderet forskning og viden leveret direkte i din indbakke.

DANMARKS EVALUERINGSINSTITUT

T 3555 0101
E eva@eva.dk
H www.eva.dk